

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2026. № 5.
ISSN 2307-2105

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.5.36>

УДК 657:334

I. В. Копчикова,

к. е. н., доцент, Вінницький торговельно-економічний інститут ДТЕУ

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0001-7752-1603>

ОБЛІК ДОХОДІВ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

I. Korchukova,

PhD in Economics Associate Professor,

Vinnitsia Institute of Trade and Economics SUTE

ACCOUNTING FOR ENTERPRISE INCOME UNDER CONDITIONS OF UNCERTAINTY

У статті досліджено теоретичні та практичні аспекти обліку доходів підприємства в умовах невизначеності, що є характерною рисою сучасного економічного середовища. Обґрунтовано, що коливання ринкової кон'юнктури, інфляційні процеси, зміни податкового та правового регулювання, глобальні економічні кризи, а також активна цифровізація бізнес-процесів істотно ускладнюють процес формування, визнання та оцінки доходів. За таких умов зростає ризик викривлення облікової інформації та прийняття необґрунтованих управлінських рішень.

Запропоновано напрями вдосконалення обліково-аналітичного забезпечення доходів підприємства, спрямовані на підвищення якості, достовірності та релевантності облікової інформації. Зроблено висновок, що трансформація обліку доходів з інструмента суто фінансової звітності в комплексну інформаційно-аналітичну систему є необхідною умовою зниження ризиків і забезпечення стійкого розвитку підприємств у сучасному економічному середовищі.

The article examines the theoretical and practical aspects of accounting for enterprise income in conditions of uncertainty, which is a characteristic feature of the modern economic environment. It is substantiated that fluctuations in market conditions, inflationary processes, changes in tax and legal regulations, global economic crises, as well as active digitalization of business processes significantly complicate the process of forming, recognizing and assessing income. Under such conditions, the risk of distorting accounting information and making unfounded management decisions increases. The paper analyzes the scientific approaches of domestic and foreign researchers to the problem of income accounting in an unstable economic environment. The provisions on the methodology of income recognition, the features of their assessment and the role of accounting information in managing financial results are summarized. It is proven that traditional approaches to income accounting, focused mainly on retrospective financial reporting data, are insufficient in conditions of increased uncertainty and risks. The purpose of the article is to study the features of accounting for enterprise income under conditions of uncertainty and to identify areas for its improvement in order to increase the relevance of accounting and analytical information for management decisions. To achieve this goal, the essence of uncertainty and its impact on the formation of income are revealed, the problems of their recognition and assessment are characterized, and the role of relevant information in the income management system is determined. The article substantiates the need to integrate financial and management accounting, use of

professional judgment of the accountant, forecasting, scenario analysis, economic analysis and revenue budgeting. It is shown that management accounting provides a breakdown of revenue by responsibility centers, types of products, customers and sales channels, which allows forming a relevant information base for evaluating alternative management decisions under conditions of uncertainty. The directions for improving the accounting and analytical support of enterprise income are proposed, aimed at increasing the quality, reliability and relevance of accounting information. It is concluded that the transformation of income accounting from a purely financial reporting tool into a comprehensive information and analytical system is a necessary condition for reducing risks and ensuring sustainable development of enterprises in the modern economic environment.

Ключові слова: *доходи підприємства, бухгалтерський облік, невизначеність, ризик, релевантна інформація, управлінські рішення.*

Keywords: *enterprise income, accounting, uncertainty, risk, relevant information, management decisions*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасне економічне середовище характеризується високим рівнем невизначеності, що зумовлено коливаннями ринкової кон'юнктури, інфляційними процесами, змінами податкового та правового регулювання, впливом глобальних криз і цифровізацією бізнес-процесів. У таких умовах особливої актуальності набуває проблема обліку доходів підприємства, адже саме доходи є ключовим показником результативності діяльності та основою формування фінансових результатів.

Невизначеність ускладнює процес достовірного визначення моменту визнання доходів, їх оцінки та прогнозування, що підвищує ризик прийняття необґрунтованих управлінських рішень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання обліку доходів та управління фінансовими результатами широко розглядаються в працях вітчизняних науковців з бухгалтерського обліку та економічного аналізу. Дослідники наголошують на необхідності адаптації облікової системи до умов нестабільності та зростання ролі управлінського обліку як джерела інформації для прийняття рішень.

Дядін А. С., Демченко В. О. присвячують свою статтю «Методологія обліку валових доходів вивченню теоретичних аспектів визначення об'єкта та моменту визнання доходів. Автори зазначають, що встановлення коректної дати визнання доходів має ключове значення для достовірного обліку й упереджує помилки у звітності, особливо в умовах зміни економічної ситуації. Такі підходи важливі за невизначеності, коли суб'єкти господарювання повинні адаптувати облікову політику до змін ринку та стандартів.

Бенько Віталій у статті «Облік доходів і витрат з надання послуг в умовах нестабільності» розглядає практичний аспект обліку доходів і витрат у сфері послуг, де нестабільність зовнішнього середовища впливає на формування і визнання доходів. Автор аналізує, як коливання попиту, зміна умов надання послуг, договірні зобов'язання та ринкові ризики впливають на облікові рішення. Це важливо для розуміння того, як практичний облік адаптується до невизначеності.

Наукова праця Василішин С. І. «Обліково-інформаційне забезпечення управління в умовах надзвичайних ситуацій» аналізує, як облікова інформація, зокрема про доходи, має трансформуватися за умов надзвичайних ситуацій (економічних криз, форс-мажорів). Автор підкреслює, що у таких випадках традиційні методи обліку доходів можуть виявитися недостатніми, і необхідно застосовувати підходи, які враховують невизначеність та ризики.

Автори міжнародного дослідження Rui Pires & Maria-Ceu G. Alves «Impact of Environmental Uncertainty on Accounting Information Relevance» приходять до висновку, що невизначеність зовнішнього середовища впливає

на релевантність облікової інформації та організаційну ефективність. Автори застосовують умовний підхід для вивчення зв'язку між невизначеністю, якістю облікової інформації (включно з доходами) та результатами діяльності організації. Їхній підхід може бути використаний як фундамент для теоретичного бекграунду у статті.

У наукових роботах підкреслюється, що традиційні підходи до обліку доходів, орієнтовані переважно на ретроспективні дані фінансової звітності, є недостатніми в умовах невизначеності. Все більшого значення набуває використання прогнозної, альтернативної та релевантної інформації.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження особливостей обліку доходів підприємства в умовах невизначеності та визначення напрямів його вдосконалення для підвищення обґрунтованості управлінських рішень. Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання:

- розкрити сутність невизначеності та її вплив на формування доходів;
- охарактеризувати проблеми визнання та оцінки доходів у нестабільному середовищі;
- визначити роль релевантної облікової інформації в управлінні доходами;
- запропонувати напрями удосконалення системи обліку доходів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Облік доходів в умовах невизначеності набуває стратегічного значення, оскільки саме доходи формують основу фінансової стійкості та визначають потенціал розвитку підприємства. За умов нестабільного економічного середовища зростає ймовірність виникнення інформаційних асиметрій між учасниками господарських відносин, що ускладнює процес прийняття управлінських рішень. У таких ситуаціях система обліково-аналітичного забезпечення повинна не лише фіксувати факти господарської діяльності, а й мінімізувати вплив невизначеності через формування якісної інформаційної бази.

Невизначеність у діяльності підприємства проявляється через неможливість точно передбачити обсяги реалізації, рівень цін,

платоспроможність контрагентів та строки отримання доходів. Це безпосередньо впливає на процес бухгалтерського обліку, зокрема на визначення моменту визнання доходу відповідно до принципу нарахування.

Невизначеність безпосередньо впливає на достовірність оцінки майбутніх економічних вигід, пов'язаних з визнанням доходу. Зокрема, при укладанні довгострокових контрактів, реалізації продукції з відстрочкою платежу або застосуванні бонусних і знижкових програм виникає потреба у визначенні очікуваної суми доходу з урахуванням ймовірності виконання зобов'язань контрагентами. Це зумовлює необхідність використання методів оцінювання, що базуються на статистичних даних, аналізі платіжної дисципліни клієнтів, коефіцієнтах інкасації дебіторської заборгованості та показниках ризиковості сегментів ринку.

В умовах нестабільності особливої уваги потребує оцінка доходів, адже існує ризик їх неповного отримання або коригування в майбутніх періодах. У таких ситуаціях доцільним є застосування професійного судження бухгалтера, створення резервів сумнівних доходів, використання сценарного та прогнозного підходів.

У контексті невизначеності особливого значення набуває принцип обачності, який передбачає недопущення завищення доходів та активів. Формування резервів сумнівних боргів, перегляд умов договорів, використання дисконтованих грошових потоків для оцінки довгострокових доходів сприяють підвищенню реалістичності фінансової звітності. Водночас надмірна обережність може призвести до викривлення фінансових результатів, тому важливо забезпечити баланс між обачністю та нейтральністю інформації.

Важливу роль відіграє управлінський облік, який доповнює фінансовий облік інформацією про доходи за центрами відповідальності, видами продукції, клієнтами та каналами збуту. Саме така деталізація дозволяє сформувати релевантну інформацію для оцінки альтернативних управлінських рішень.

Облік доходів в умовах невизначеності функціонує в середовищі підвищених ризиків, інформаційної мінливості та обмеженої передбачуваності результатів господарської діяльності. Невизначеність може мати як зовнішній характер (коливання попиту, нестабільність цін, зміни валютних курсів, податкові й регуляторні трансформації, форс-мажорні обставини), так і внутрішній (зміни асортиментної політики, умов договорів, платоспроможності контрагентів, організації бізнес-процесів). Усі ці чинники безпосередньо впливають на процес формування доходів та їх відображення в системі бухгалтерського обліку.

У таких умовах традиційний підхід до обліку доходів, орієнтований переважно на фіксацію вже здійснених господарських операцій, виявляється недостатнім для потреб управління. Виникає необхідність розширення інформаційної функції обліку шляхом інтеграції фінансового та управлінського обліку, а також активного використання аналітичних інструментів.

Особливої складності набуває питання визнання доходів. В умовах невизначеності зростає ризик невиконання договірних зобов'язань, затримки платежів або часткового отримання доходів. Це потребує обережного підходу до визначення моменту визнання доходу, застосування принципу обачності та використання професійного судження бухгалтера. В окремих випадках доцільним є поетапне визнання доходів, коригування їх оцінки або формування резервів під можливі втрати.

Не менш важливим є питання оцінки доходів, оскільки в умовах нестабільності ціни реалізації, обсяги продажу та умови розрахунків можуть істотно змінюватися. Для підвищення достовірності облікової інформації доцільно використовувати прогнози оцінки, сценарний аналіз та альтернативні розрахунки доходів залежно від можливих варіантів розвитку подій. Такий підхід дозволяє не лише коректно відобразити доходи в обліку, а й сформувати інформаційну базу для управлінських рішень.

Важливу роль у формуванні релевантної інформації про доходи відіграє управлінський облік, який забезпечує деталізацію доходів за центрами відповідальності, видами продукції, сегментами ринку, клієнтами та каналами збуту. Саме така деталізація дозволяє виявити найбільш прибуткові напрями діяльності, оцінити їх стійкість в умовах невизначеності та своєчасно коригувати стратегію підприємства.

Крім того, ефективний облік доходів в умовах невизначеності неможливий без застосування економічного аналізу та бюджетування. Аналіз динаміки та структури доходів, факторний аналіз, аналіз безбитковості та чутливості дають змогу оцінити вплив окремих чинників на формування доходів і спрогнозувати можливі наслідки управлінських рішень. Бюджетування доходів, у свою чергу, дозволяє поєднати стратегічні цілі підприємства з поточними фінансовими планами та адаптувати їх до змін зовнішнього середовища.

Напрями обліково-аналітичного забезпечення, їх характеристика в умовах невизначеності та значення для управління доходами згруповано в табл.1.

Суттєвим аспектом є також вплив цифровізації бізнес-процесів на формування доходів. Використання інформаційних систем управління (ERP-систем, CRM-платформ, систем електронного документообігу) дозволяє оперативно відстежувати динаміку продажів, структуру клієнтської бази, виконання контрактів та строки надходження коштів. Це підвищує якість аналітичної обробки даних і забезпечує формування релевантної інформації в режимі реального часу.

В умовах невизначеності доцільним є впровадження ризик-орієнтованого підходу до управління доходами. Такий підхід передбачає ідентифікацію ключових факторів ризику (ринкових, валютних, кредитних, операційних), їх кількісну оцінку та розробку заходів мінімізації негативного впливу. Інформація про ризики повинна інтегруватися в систему обліку доходів через механізми внутрішнього контролю, бюджетування та фінансового планування.

Таблиця 1. Система обліку доходів в умовах невизначеності

Напрямок обліково-аналітичного забезпечення	Характеристика в умовах невизначеності	Значення для управління доходами
Визнання доходів	Ускладнюється через ризик невиконання договірних зобов'язань, затримку платежів, зміну умов контрактів	Запобігання завищенню доходів, дотримання принципу обачності
Оцінка доходів	Використання прогнозних і умовних оцінок, альтернативних сценаріїв, коригувань	Підвищення достовірності фінансових результатів
Фінансовий облік доходів	Орієнтація на стандарти обліку та відображення доходів у звітності	Формування базової інформації для зовнішніх користувачів
Управлінський облік доходів	Деталізація доходів за центрами відповідальності, продуктами, клієнтами, каналами збуту	Забезпечення релевантної інформації для управлінських рішень
Економічний аналіз доходів	Аналіз структури, динаміки, факторів впливу, чутливості доходів	Виявлення ризиків і резервів зростання доходів
Бюджетування доходів	Формування гнучких бюджетів, коригування планових показників	Адаптація доходів до змін зовнішнього середовища
Релевантна інформація	Орієнтація на майбутні доходи та альтернативні управлінські рішення	Підвищення обґрунтованості управління доходами
Нерелевантна інформація	Історичні дані без прогнозової складової, безповоротні показники	Обмежена цінність для прийняття рішень

Таким чином, облік доходів в умовах невизначеності має трансформуватися з інструмента суто фінансової звітності в комплексну інформаційно-аналітичну систему. Його ключовим завданням стає не лише достовірне відображення минулих операцій, а й формування релевантної, прогнозної та аналітичної інформації, необхідної для зниження рівня ризику та підвищення ефективності управління доходами підприємства

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Облік доходів в умовах невизначеності є складним, але необхідним елементом ефективного управління підприємством. Високий рівень мінливості зовнішнього середовища вимагає переорієнтації облікової

системи з виключно ретроспективної на інформаційно-аналітичну, здатну формувати релевантні дані для прийняття управлінських рішень.

Удосконалення обліку доходів має ґрунтуватися на поєднанні фінансового й управлінського обліку, використанні прогнозних оцінок, аналізі ризиків та підвищенні якості облікової інформації. Це сприятиме зниженню негативного впливу невизначеності та забезпечить стійкий розвиток підприємства.

Література

1. Pires R., Alves M.-C. The Impact of Environmental Uncertainty on Accounting Information Relevance and Performance: A Contingency Approach. *Economies*. 2022. № 10 (9):211. URL: <https://doi.org/10.3390/economies10090211>

2. Бенько В. Облік доходів і витрат з надання послуг в умовах нестабільності. *Вісник Економіки*. 2024. № 3. С 201-217. URL: <https://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/1664>

3. Дядін А. С., Демченко В. О. Методологія обліку валових доходів. *Сучасні проблеми правового, економічного та соціального розвитку держави* : тези доп. XII Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 1 груд. 2023 р.). Харків. нац. ун-т внутр. справ. Вінниця : ХНУВС, 2023. С. 98-99. URL: https://dspace.univd.edu.ua/items/b41f6391-5e86-4bb6-8100-6cea0133e937?utm_source=chatgpt.com

4. Жук В. М., Василішин С. І., Нежид Ю. С. Обліково-інформаційне забезпечення управління агропідприємствами в умовах надзвичайних ситуацій та повоєнних викликів *Ефективна економіка*, 2025. № 10. URL: <https://www.nauka.com.ua/index.php/ee/article/view/7778/7908>

5. Лукашик В. Особливості бухгалтерського обліку витрат та доходів, що виникають у результаті надзвичайних ситуацій. *Економіка та суспільство*. 2025. № 81. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-81-148>

References

1. Pires, R. and Alves, M.-C. (2022), “The Impact of Environmental Uncertainty on Accounting Information Relevance and Performance: A Contingency Approach”, *Economies*, vol. 10, no. (9):211. <https://doi.org/10.3390/economies10090211>
2. Ben'ko, V. (2024), “Accounting for income and expenses from the provision of services in conditions of instability”, *Visnyk Ekonomiky*, vol. 3, pp. 201-217, available at: <https://visnykj.wunu.edu.ua/index.php/visnykj/article/view/1664> (Accessed 15 April 2026).
3. Diadin, A. S. and Demchenko, V. O. (2023), “Methodology of accounting for gross income”, *Suchasni problemy pravovoho, ekonomichnoho ta sotsial'noho rozvytku derzhavy : tezy dop. XII Mizhnar. nauk.-prakt. konf. [Modern problems of legal, economic and social development of the state: theses of the XII International Scientific and Practical Conference]*, KhNUVS, Vinnytsia, Ukraine, pp. 98-99, available at: https://dspace.univd.edu.ua/items/b41f6391-5e86-4bb6-8100-6cea0133e937?utm_source=chatgpt.com (Accessed 15 April 2026).
4. Zhuk, V. M., Vasylishyn, S. I. and Nezhyd, Yu. S. (2025), “Accounting and information support for the management of agricultural enterprises in conditions of emergency situations and post-war challenges”, *Efektyvna ekonomika*, vol. 10, available at: <https://www.nayka.com.ua/index.php/ee/article/view/7778/7908> (Accessed 15 April 2026).
5. Lukashyk, V. (2025), “Features of accounting for expenses and income arising as a result of emergency situations”, *Ekonomika ta suspil'stvo*, vol. № 81. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-81-148>

Отримано редакцією журналу / Received: 27.04.26

Прорецензовано / Revised: 07.05.26

Дата публікації / Published: 26.05.26